

EDEBÎ TERCÜME VE KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT·

Dr. Gassân es-SEYYİD**

Çev. İsmail BOZKUŞ***

Araştırmacılar, tercüme üzerine yaptıkları araştırmalarda, orijinal metne uygunluk ve ona sadık kalma hususunda yoğunlaşan bir metot izlemişlerdir. Bu yol her zaman fayda sağlamadığından birçok emek zayi olmuştur. Bu çalışma, daha faydalı olacağını düşündüğüm, tercümenin başka bir yönüne odaklanmakta, tercümesi yapılan metne birebir bağlı kalmaktan çok, alımlama estetiğine dayalı tercüme ile ilgilidir. Alımlama estetiği ile yapılan tercüme, bize, onu karşılayan kültürle ilgili daha gerçek ve somut bilgiler sunmaktadır. Aynı zamanda bu tercüme tekniği bize, toplumsal, düşünsel ve sanatsal ölçülerin nasıl bozulduğunu göstermektedir. Araştırmanın bu yönünün, tercüme ve karşılaştırmalı edebiyatla olan ilgisi bakımından, çoğu araştırmada büyük öneme sahip olduğuna inanıyoruz.

Karşılaştırmalı edebiyat, kamuoyunca ilgi görmesi nedeniyle, tercümenin kişi ve toplumlar üzerinde etkili olan mekanizmaların neler olduğunu anlamamızı sağlar. Bunun yanı sıra Arap ülkelerinde tercüme ve onun toplum tarafından benimsenip benimsenmediği ile ilgili araştırma merkezlerinin olmaması, bu ülkelerde hükümetlerin kendi ülkeleri ve dünya kamuoyu üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmesine neden olmaktadır. İşte bu araştırma böylesi tehlikeli konuya dikkat çekmeye çalışmaktadır.

İlimlerin birbirlerine olan gereksinimlerinden dolayı aralarındaki sınırlar günden güne yok olmaktadır. Özellikle beşerî ilimler alanında bugün antropoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi ilimler arasına ya da felsefî, bilimsel temeller üzerine dayanan farklı eleştiri yöntemleri arasına kim sınır koyabilir? Bundan dolayı okurun bu başlığın kendiliğinden oluştuğunu görmesi gerekmektedir. Çünkü bu çalışmadaki anlamıyla, tercüme ile ilgili çalışmaların büyük bir bölümü ile karşılaştırmalı edebiyat arasında bağlantı bulunmaktadır. Bizler Bilişsel zekâmız geliştiğinde, önümüzde Dante, Shakespeare, Ortaçağ Avrupa Edebiyatı ile Rusya, Fransa, İngiltere ve Amerika edebiyatları gibi dünya edebiyatı harikalarının Arapçaya tercüme edilmiş olduğunu gördük. Bundan dolayı tercümenin doğrudan veya dolaylı olarak toplumun veya kültürümüzün bir parçası olduğunu söylersek abartmış olmayız.

Bu makale Şam Üniversitesi Dergisi, Cilt XXIII, Sayı, I, 2007 tarihindeki sayısında الترجمة الأدبية والأدب المقارن adıyla 61-82 sayfaları arasında yer almış ve Dr. Gassân es-SEYYİD tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca bu araştırma yazarın kendi ifadesiyle 02.06.2005 tarihinde Şam Üniversitesi Dergisine ulaşmıştır. Tercümemiz adı geçen makalenin tercümesidir.

**Dr. Gassân es-SEYYİD, Şam Üniversitesi Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Arap Dili Bölümü Öğretim Üyesi

***Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Ana Bilim Dalı.

Kültürler ve diller arasında köprü olan tercüme olmadan yeni kültürü hayal etmemiz mümkün değildir. Tercüme toplumsal, kültürel ve dinî açıdan farklı bir toplumun varlığına işaret ettiği gibi, aynı şekilde kıyısında ve köşesinde yaşamının mümkün olmadığı bir ortak insan düşüncesinin varlığına da işaret etmektedir. Karşılaştırmalı edebiyatçıların da belirttiği gibi, Amerika ve Avrupa’da bazı çevrelerin dile getirdiği yok sayma ve dışlama gibi olumsuz söylentilere rağmen, bizden farklı olanları ve ötekileri kabul etmeliyiz. Tercüme bize hem başkalarının bizim dilimizi konuşmadığını hem de kültür ve değerlerin birbirinden farklı olduğunu gösterir. Ayrıca bizim bu farklılığı kabul etmemiz gerekir. Çünkü ötekiler bize benzeyen değildir, aksine bizimle aynı hayatı paylaşan farklı kimselerdir. Bu nedenle Batı düşüncesine hükmeden merkezî akıldan uzak bir şekilde, ırk ve vatan ayırımına bakmadan, diğerleriyle iletişim köprülerini kurmak açısından tercümeyle daha fazla ihtiyaç duymaktayız.

Tercümeyle başlarken kendimize açık bir şekilde itiraf ve telkin etmeliyiz ki, tercüme sözlük ve edebî anlamıyla kültürler arasındaki farklılığı ve uzaklığı ifade eder. Evet, tercümenin ilk bakışta olumsuz bir anlamı olabilir, fakat ilmî ve kültürel açıdan gelişmiş toplumlar, bilginin başka bir dile çevrilmesini önemsemişlerdir. Fransa Almanya ve Japonya’yı buna örnek olarak verebiliriz. Bundan ilim, fikir ve kültür gibi unsurların bir dil ile sınırlandırılmayacağını anlıyoruz. Bu, bir yönüyle Jacques Derrida’nın¹ Yapısökümcülük Teorisini² yıkmaya yeterli olduğu gibi, diğer bir yönüyle merkez ve çevrenin bütün ve parçanın olmadığı görüşlerini de desteklemektedir. Çünkü çevresiz merkez, bir anlam ifade etmediği gibi, bütün de parçası olmadan tamamlanamaz.

Burada öncelikle, niçin tercüme yapıyoruz gibi akıllara gelen bazı soruların cevap bulması gerekmektedir. Bu soruyu ortaya attığımızda başka sorular da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin tercümesi yapılmak istenen metnin hangi ölçütlere göre seçildiği, gelecek edebiyat sisteminde kendine nerede yer bulduğu ya da bulacağı, tercümesi yapılan metnin görevlerinin neler olduğu, tercüme edilen metinde nelerin değiştirileceği, vb. sorular karşımıza çıkmaktadır. Tercüme ile ilgili araştırmalar devam ederken bu soruların cevabını vermek de kolay olmamaktadır. Bunun için ülke çapında istatistiksel araştırmalar yapılmalıdır. Bu da ancak hükümetin ve devletin yardım ve desteğiyle yapılabilir. Bu

¹ Jacques Derrida’nın yöntemi kendi çevresinde konuşlanan batı söylemi analizine dayanır. İşte onun çürütmek istediği ‘merkezî Avrupa kavramı’ tam buradan gelmektedir. Geniş bilgi için onun şu iki kitabına bakılabilir. Jacques Derrida, *el-Kitâbe ve'l-İhtilâf*, trc. Cihad Kazım, ed-Dâru'l-beydâ, Topkal, 1988; Jacques Derrida, *İnfi’âlât*, trc. Aziz Toma, Daru'l-hivâr, Lazkiye, 2005.

² Jacques Derrida, 15 Temmuz 1930 tarihinde Cezayir’de doğmuş ve 8 Ekim 2004 Fransa’nın başkenti Paris’te ölmüştür. Bir filozof olduğu gibi edebiyat eleştirmeni ve Dekonstrüksiyon veya Türkçe ifadesiyle Yapısökümcülük olarak bilinen eleştirel düşünce yönteminin kurucusu kabul edilmektedir. Yapısökümcülük, bir metnin, bir veya daha fazla "ses" ile seslendirilmesi için, batılı kulağa göre, metnin görüldüğü sınırsız bir niteliktedir. Dilin geleneksel Avrupa merkezli dünya görüşü tarafından yönlendirilen, kesin hatları olmayan bir araç olduğu kabulüne dayanarak eski metinlerin yeni anlamlarını onları yeniden yapılandırarak inşa eden post-modern eleştirel yaklaşım. Bu kuram, metnin derin yapılarını ayrıştırmayı hedefleyen yöntemsel yaklaşım edebiyat kuramı, dilbilim, felsefe, hukuk, sosyoloji, kültür kuramı, mimarlık gibi disiplinler başta olmak üzere birçok alanda yeni açılımlar getirmiştir. Geniş bilgi için bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Yapısöküm>; <https://mutlaktoz.wordpress.com/jacques-derrida>.

istatistiksel araştırma, tercüme ile ilgili yapılacak olan araştırmaların önünü de açacak niteliktedir.³

Tercüme hakkında yapılan geleneksel araştırmalar, tercümenin mekanizmaları, asıl metne uygunluğu ve tercüme edilen metinde meydana gelen değişiklikler üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat tercümenin, karşı kültür üzerindeki etkisine çok az değinilmiştir. Tabii bu durum sonucu ağır bir sarsıntıya neden olabilmektedir. Tercümenin asıl metne uzaklık veya yakınlığı üzerine yoğunlaşmak yetersizdir. Çünkü tercüme ana metinde bulunan kelimelerin değişimiyle sınırlı değildir. Aksine dil ile birlikte tüm örf, adet, gelenek, görenek ve kültürü ile toplumu, metnin çevresini, okur kitlesini ve metnin akışını da değiştirmektedir. Tercümede bir kültürü başka bir kültüre, bir edebiyat geleneğini başka bir geleneğe taşımak vardır. Tercümede metin başka bir akış içerisine girer ve okurlar tercüme edilen metnin aslını görmezler ve daha çok ellerindeki metinle ilgilenirler. Bundan dolayı bazı yönleriyle ana metne bağlı kalırsa da, tercümenin kendi başına bağımsız bir metin olduğunu düşünenler haksız sayılmazlar.

Gothe'nin birçok ülke üzerindeki etkisini araştırdığımızda,⁴ onun "*Genç Werther'in Acıları*"⁵ kitabının Fransızcaya ve Almancaya tercüme edilmesinden sonra okur üzerinde yaptığı etki ile Japoncaya olan tercümesinin okur kitlesi üzerindeki etkisi bir midir? Şeklinde bir soru soracak olursak, bu soruya verecek cevabımız kesinlikle hayır olacaktır. İşte tam da bu nedenle tercüme araştırmaları ile karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarını birbiri ile ilişkilendirmek gerekmektedir. Bu nedenle tercüme edilen metin üzerine yapılan araştırmalar ile çerçevelenmesi zor ve aynı zamanda karmaşık bir iş olan okuma faaliyetini bütünleştirmek durumundayız.

Tercüme araştırmalarının teorik tartışmalardan başka bir boyuta, yani karşılaştırmalı edebiyatla ilgisine dikkat çekilmesinin vakti gelmiştir. Evet, tercüme edilen metnin tercümesi yapılan dildeki ülkenin toplumun ya da kültürün anlayışı doğrultusunda erimeye maruz kaldığı doğrudur. Ancak bu, bütünüyle yok olmak demek değildir, aksine dil kendine ait özellikleri her zaman korur. Kendisini karşılayacak edebiyatla bütünleşmesi sağlandığında, sürekli dışlımsal bir edebiyat olarak kalacak ve tercüme edilen metin tam anlamıyla yok olmayacaktır.

Tercüme edilmiş bu tür eserlerin okunmasının sebebi sadece metnin edebi bir dil ile yazılmış olmasından değil, aynı zamanda düşünsel değerlerin örtüşmesi ile de alakalıdır. Bizim, Arapçaya tercüme edilmiş Rus eserlerini okumamız, hem bunların güzel bir üslup

³ Burada bu konuda daha önce yapılmış araştırmalar vardır. Bkz. Abduh Abûd, vd., *el-Edebu'l-mukârin*, Câmîiatu Dımaşk, 2000, s.307.

⁴ Bkz. Pierre Brunel, vd., *el-Vecîz fi'l-edebi'l-mukârin*, trc., Gassân es-Seyyid, Dımaşk, Matbaatu Zeyd b. Sabit,1999, s.94 ve sonrası 135 ve sonrası; 'Abduh 'Abûd *el-Edebu'l-mukârin*, s. 323-350.

⁵ Almanca orijinal adı "Die Leiden des jungen Werthers" olan mektup roman 1774 yılında sadece iki hafta gibi kısa bir zaman zarfında Johann Wolfgang Von Goethe tarafından yazılmıştır. Yazarın bu romanı henüz yirmi beş yaşındayken yazdığı söylenir. Romanın yaygınlaştıktan sonra birçok intihar vakası ile karşılaşmıştır. Almanya sokakları adeta bir "Werther salgınına" uğramış ve ortalığı mavi ceket, sarı pantolon giyen duygulu gençler istila etmiştir. Roman, Werther adındaki genç bir hukuk stajyerinin, diğer taraftan nişanlı bir bayan olan Lotte ile intiharına kadar kurmuş olduğu ıstırap dolu münasebetini konu edinir. Daha fazla bilgi için bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Genç_Werther'in_Acıları

ile yazılmış oluşundan hem de değerlerin ortak olmasından kaynaklanmaktadır. Öyle zannediyorum ki Maksim Gorki'nin *Ana*⁶ isimli eserinin Suriye okullarında okutulması, yetkililerin bu eserdeki değerlerin ortak değerler olduğunu düşünmelerindedir. Bu eserlerin okutulması sayesinde dünya edebiyatında meydana gelen değişim ile düşünce aktarımı bilinci, doğal olarak toplumun zihnine yerleşmektedir. Bir de konuların değişmesi meselesi vardır. Burada Arap edebiyatının diğer dünya edebiyatıyla karşılaştığında konularını değiştirmesine gerek var mı? Sorusunu sorabiliriz. Bu konuda şu kadarını söyleyebilirim ki bu durum, şiire yeni bir çerçeve oluşturmasının yanında, Klasik Arap Edebiyatında bulunmayan Öykü, Hikâye, Tiyatro gibi bazı türlerin Arap Edebiyatına girmesine yol açmıştır.

Yaşayan diller arasındaki tercümelere yaşanan dalgalanmalar, tercüme faaliyetinde yabancıların ve edebî akımların tesiri olduğu düşüncesi hususunda bize yardımcı olmaktadır. Bundan dolayı bu çalışma aynı zamanda edebiyat tarihi için yapılmış bir çalışma olarak kabul edilebilir. İşte bu bize asıl metne bağlı kalmanın tercümede ölçü olmadığını bilakis tercümede küçük bir yer kapladığını göstermektedir. Daha iyi açıklamak gerekirse asıl metne bağlı kalmak, tercümesi yapılan metnin değişmesinin sadece bir yönünü ve onu karşılayan edebiyattaki değişimi ifade eder. Örneğin Fransız Edebiyatının Avrupa Edebiyatı üzerindeki etkisini biliyoruz. Fransız Edebiyatının büyük bir bölümünü oluşturan edebiyat ve eleştiri çevirilerinin Avrupa'daki kültür erozyonundaki payı ne kadardır? Burada karşılaştırmalı edebiyatın Fransa'da neden geliştiğini ve karşılaştırmalı edebiyatçıların Fransız Edebiyatının Avrupa Edebiyatı üzerindeki etkisine niçin değindiklerini anlıyoruz. Diğer dillere çevrilen Rus hikâyelerinin hikâye sanatının yeniden gözden geçirilmesine neden olduğunu unutmamalıyız. Bu durum XX. yüzyılda esas kabul edilmiştir. İşte bu yüzden tercüme ve karşılaştırmalı edebiyatı birbirinden ayırmak zordur. Özellikle tercümenin dilsel ve kültürel olmakla birlikte, toplum ile ayakta durduğunu unutmamalıyız. Tercümenin hitap ettiği kitlenin, tercüme güzellik ve edebî açıdan değerlendireceği gibi, bunu ahlaki açıdan da değerlendireceğini belirtmek durumundayız.

Edebiyatla ilgisi olan diğer doktrinler arasında tercümenin önemli bir yeri olduğu gibi, tercüme araştırmalarının karşılaştırmalı edebiyatla da doğrudan bir ilgisi vardır. Karşılaştırmalı edebiyat iki kültür arasındaki ortak payları değerlendirmektedir. Ve değişik milletler arasında köprü kurdukları için de tercüme edenin önemini ortaya koymaktadır. Sadece yabancı dil bilmek tercüme edeni başarılı kılmaz. Bunun yanında anadilin de iyi bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca bu durum bütün dillerin imkânlarının iyi bilinmesini de zorunlu kılmaktadır.

⁶ Maksim Gorki 28 Mart 1868 tarihinde doğmuş ve 18 Haziran 1936 yılında ölmüştür. Dünyaca ünlü Rus yazar aynı zamanda 1 Mayıs Marşı'nın da söz yazarıdır. Roman, Öykü, Anı, vb. edebî alanların birçoğunda eserler kaleme almıştır. Eserleri daha çok sosyalizm ve işçi sınıfı ile ilgilidir. Gorki'nin en meşhur eseri *Ana* romanıdır. 1917'deki Rus devrimi öncesindeki Rus işçi sınıfının fakir yaşantısının anlatıldığı bir romandır. [http://tr.wikipedia.org/wiki/Ana_\(roman,_Maksim_Gorki\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Ana_(roman,_Maksim_Gorki))

Tercüme faaliyetinde anadil ve yabancı dilin uyuşmadığı durumlarda eksiklik nereden kaynaklanıyor. Eksiklik; deneyimsizlikten, aşına olmamaktan, yoğunlaşmamaktan, dikkat eksikliğinden ve cümlenin akışına göre kelimelerin anlamlarının değişmesinden kaynaklanıyor. Deneyim, zamanla kazanılsa da yoğunlaşma, dikkat ve bilimsel bütünlük, yaratıcı bir yazar için olması gereken özelliklerdir. Bu özellikler kazanım olmaktan çok, karakterdir. Tercüme edene yaratıcı vasfını vermemizin nedeni tercüme edilen metnin artık bağımsız bir metin olmasındandır. Evet, çevirmen her ne kadar başka bir metni çevirse de yeni metne kendi ruhundan çok şey katmaktadır. İşte bundan dolayı sadece yabancı dili bilmek tercüme edeni başarılı kılmaz.

Tercümenin iki kültür arasında olumlu gelişmeler meydana getirmesi gerektiğini unutmamalıyız. Tercüme edenin açık fikirli, başkasını olduğu gibi kabul etme gibi özelliklere sahip olması gerekiyor. Çoğu zaman asıl metinden uzaklaşıyor olmasının siyasî, dinî ve sosyal sebepleri var. Burada Hasan Osman'ın İtalyan şair Dante'nin *İlahi Komedyası*⁷ tercümesini örnek olarak verebiliriz. Nitekim burada dinî endişelerden dolayı Peygamber Efendimiz (s.a.v) ve Hz. Ali (r.a.) ile ilgili kısmın atlandığı görülmektedir. Okur bu tutumdan dolayı Ortaçağ Avrupa'sında fikrî ve kültürel atmosferden ve haçlı savaşlarının fikrî alt yapılarını öğrenmekten mahrum kalmaktadır. Aslında yazar bir şekilde kendi döneminin fikirlerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla Hasan Osman'ın tercümesinde bazı kısımları atlamış olması, Arap okurlarını Batı ve Doğu arasındaki ilişkilerin köklerini anlamada mahrum bırakmıştır. Bu konuyla ilgili olarak, Fransız Antoine Galland'ın *Bin Bir Gece Masalları*'na⁸ içinde bulunmayan birçok hikâyeyi ilave etmesini bir başka örnek olarak verebiliriz.⁹

(Tercüme faaliyetlerinde bulunan Arap edebiyatçılara bakıldığında) şüphesiz tercüme faaliyetinde bulunan Arap edebiyatçıları, Arap edebiyatı ve Dünya edebiyatını birbirine yakınlaştırmak için çok çaba sarf etmektedirler. Bu durum kesinlikle çevirmenin zevkine, kültürüne ve anlayışına bağlıdır. Tercümenin bu düşünceyle yapılması önemlidir. Nitekim Süheyl İdris'in¹⁰ eşiyile beraber yaptığı tercüme bu kabildendir. Bu araştırmacılar Jean-Paul Sartre, Albert Camus ve Simone de Beauvoir vb. yazarların eserlerini tercüme

⁷ Tam adı Dante Alighieri olan yazar İtalyan asıllıdır. Hem bir politikacı hem de bir şair olan Dante 1265 yılında İtalya'da doğmuş ve 1321 yılında orada ölmüştür. *İlahi Komedyası* onun en meşhur eseridir. Bu eserde ahirete yapılan bir yolculuktan, Cennet, Cehennem ve Araf'tan bahsedilmektedir. Eser İtalyan ve Dünya edebiyatının en önemli başyapıtlarından biri olarak kabul edilmektedir. Birçok dünya diline çevrilen eser Hasan Osman tarafından Arapçaya, Türkçeye de Feridun Timur tarafından tercüme edilmiştir. Mahmut H. Şakiroğlu, *İlâhî Komedyası*, DİA, XXII, s.69.

⁸ Antoine Galland 1646 yılında Fransa'da doğmuş ve 1715 yılında ölmüş olan bir oryantalist ve çevirmendir. Bin bir gece masallarını Fransızcaya tercüme etmiştir. Bu vesileyle Hristiyan batı İslam dinini ve doğuyu biraz daha tanımıştır. Turgut Akpınar, *Antoine Galland*, DİA, XIII, s. 337-338.

⁹ Şerîfî Abdülvâhid, *Elfu leyle ve leyle ve eseruha fi'r-rivâyeti-Fransiyye fi'l-karnî's-sâmine aşere*, Dârü'l-garb, 2001, s. 43-50.

¹⁰ 1923 yılında Beyrut'ta doğan Süheyl İdris 2008 yılında aynı yerde ölmüştür. Sorbon Üniversitesinde Arap edebiyatı alanında doktorasını yapan İdris'in hikâye, roman, tiyatro alanında birçok telif ve tercüme eseri vardır.

etmişlerdir.¹¹ Kendilerinin aynı zamanda el-Adâb yayınevinde yayınlanan diğer eserlerle birlikte, Suriye ve Lübnan’da mevcut olan ve bu iki ülkeden yayılan felsefe ve edebiyat anlayışının yayılmasında katkıları olmuştur. Mısırda bu görevi Abdurrahman üstlenmiştir. Bu anlattıklarımız tercümenin edebiyatı nakletmenin yanında başka hedeflerinin de olduğu anlamına gelmektedir. Bu hedefler tercüme edenlerin fikirleri ve düşüncelerine göre değişebilir. Dr. Abduh-Abûd diyor ki: “Tercüme yapan tercüme faaliyetinin güzel yapılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Nitekim tercümeyi kendine özel bir yöntem ve anlayışla yapmaktadır. Edebî tercümenin aşamalarında birinci aşama, tercüme edilen metnin evrensel olması ve yine tercüme edenin kültürüne ve ufkuna bağlı olarak evrensel bir tercüme olması, yapılan yanlışlardan biri de tercüme edenin tercüme ettiği metni, bütün yönleriyle tercüme ettiği düşüncesidir.”¹²

Karşılaştırmalı edebiyat, tercümesi yapılan metnin kültürel seyrini ve tercüme edilen dil ile ilişkisini araştırdığından, tercümenin kendisini veya tercümesi yapılan metnin seviyesini ya da hedeflenen dilin üslubunu açıklayabilmektedir. Bu çerçevede aynı konuyu iki farklı dile çevirenler arasında karşılaştırma yapılabilir. Örneğin Gothe’nin bir eserini Fransızcaya ve Arapçaya tercüme eden kişilerin bu çevirileri karşılaştırılabilir. Bu bağlamda şunu diyebiliriz ki bazı tercüme asıl metnin önüne geçebilmektedir. Amerikalı bir yazar şöyle der: “Tercümesi kaynak eserin önüne geçen Poe¹³ adında iki yazar vardır, biri Amerikalı iyi bir yazardır. Diğeri Baudelaire¹⁴ ve Mallarme’nin¹⁵ eserlerini tercüme eden dahi, Edgar Allan’dır”¹⁶

Öyleyse tercümenin kalitesi tercümesi yapılanın gücü ile kıyaslanır. Özellikle de Baudelaire ve Mallarme gibi tercümesi yapılan metnin yazarı, kendi dilinde tanınmış bir kişi ise. Yaratıcı kişi tercüme ettiği şey üzerine hâkimiyet kuran ve ona ruhundan ve yaratıcılığında çok şey katandır. Çoğu zaman, tercüme edilenin belirlenmesinde önemli bir rol oynayan kamuoyu beklentisinden ve ticari kaygılardan uzak, tercüme edilenin belirlenmesi şu sorular çerçevesinde olması gerekmektedir. Tercümesi yapılan yazar, kimdir, nasıl tercüme edilmeli, ve niçin tercüme edilmeli ?

¹¹ Jean-Paul Sartre 1905 yılında doğmuş ve 1980 yılında ölmüş olan ünlü Fransız düşünür. Varoluşçu felsefesi ve romanlarıyla bilinen yazar. Albert Camus 1913 yılında doğmuş ve 1960 yılında bir trafik kazası sonucu hayatını kaybeden Fransız yazar ve düşünür. 1957 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü almıştır. Roman, Öykü, Oyun ve Deneme gibi birçok edebiyat dalında eser yazmıştır. Simone de Beauvoir 1908 senesinde doğmuş ve 1986 yılında ölmüş olan Fransız filozof. Roman, deneme, biyografi yazarı olan yazar modern feminizmin kurucusu kabul edilmektedir. En önemli eseri *Le Deuxième Sexe/ İkinci Cins* kitabıdır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Paul_Sartre; <http://www.camus-society.com>.

¹² ‘Abduh ‘Abûd el-Edebu’l-mukârin, s. 309-310.

¹³ Edgar Allan Poe Amerika Birleşik Devletinin XIX. Yüzyılda yetiştirdiği önemli yazarlardan biridir. Şiir, Öykü, Eleştirmen 1849 yılında ölmüştür.

¹⁴ Tam adı Charles Baudelaire olan yazar Fransız’dır. 1821 yılında doğmuş ve 1867 yılında ölmüştür. http://tr.wikipedia.org/wiki/Charles_Baudelaire.

¹⁵ 1898 yılında ölen ünlü Fransız şair. Sembolizm akımının öncülerinden bir olarak kabul edilmektedir. Tam adı Stéphane Mallarmé’dir. Poe’yu anlamak için İngilizce öğrendiği söylenir.

¹⁶ Claude Bischof, Bronil, Ruso, *Me’l-edebu’l-mukârin*, trc., Gassan es-Seyyid, Dimaşk, Dâru mâcîd ‘Alaiddin, 1996, s. 49.

Karşılaştırmalı edebiyat, tercümenin özelliklerini konu aldığı gibi tercümenin tarihini de konu edinmektedir. Burada Arap edebiyatı tarihinde büyük bir boşluğun bulunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü elimizde Arapçaya tercüme edilen metinlerin kapsamlı bir listesi bulunmamaktadır. Bu konuda kapsamlı ilmi bir araştırma yaparken kendimize şu soruları sormalı ve onları cevaplamalıyız. O sorular şunlardır: tercüme edilen metinler nelerdir, bu metinler okura nasıl sunulmuş ve sayısal olarak nasıl yayılmış, ilk olarak kaç tane basılmış ve kaç baskı yapmış, hangi türlere fazla yönelme olmuştur? Bu soruları istatistik veriler olmaksızın cevaplamak imkânsızdır. XX. yüzyılda tercüme faaliyetlerinin etkisi ile Arap edebiyatı sistematik olarak köklü bir değişime uğramıştır. Bu yönüyle Dünya edebiyatından farklı değildir. Tercüme faaliyetleri aydınlanma çağında en çok Fransa’da gelişmiş, dilin gelişmesine ve okurlarının yeni şeyleri keşfetmesine yardımcı olmuştur.¹⁷

Tercüme tarihindeki araştırma yöntemleri, bize Arap ülkelerindeki edebiyat sorunlarını görme fırsatı vermektedir. Böylelikle bir ülkedeki verileri başka bir ülkedeki verilerle karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Burada taklit etmeyi ve tesirli olmayı birbirinden ayırt etmemiz gerekir. Tesir etme bilinçli olan bir şeydir. Chassell şunları yazarken ne kadar da haklıydı “halk hiçbir zaman metaforlara itibar etmez. Halk kendi hayatına yön verecek ilkelere itibar eder”. İki medeniyet karşılaştığında ve iki enerji birbiri ile karıştığında buradan hiçbirinden vazgeçemeyeceğimiz çok parlak bir karışım meydana gelir. Ama eğer sadece taklit etmek için taklit edersek bunun sonucunda sadece güzel bitkilerin altına düşmüş yapay yapraklar elde edebiliriz. Bir bardağın içine birkaç çiçek koyarak onları doğal hayattan mahrum bir şekilde yaşatmaya çalışan kimse bitkiler ilmini ne kadar biliyordur ki.”¹⁸

Tercüme tarihi, ince bir araştırma gerektirmektedir. Çünkü bu, bize Arap edebiyatı sistemindeki temel değişimlerin neler olduğunu açığa kavuşturmaktadır. Dünya edebiyatının zirvesinde bulunan Gothe’nin (ö.1749-1832) tercümelerini ele aldığımızda şunu görüyoruz: Onun faaliyetlerinin hem Arap ülkelerinde hem de Dünya edebiyatı çevrelerince önemsenmesinin nedeni Gothe’nin evrensel düşünmesidir. Böylece tiyatro ve hikâyeleriyle okur üzerinde büyük etkisi olan kitabına dikkatleri çevirmeyi başarmıştır.

Japonya’da gerçekleştirilen bir araştırmada genç neslin *Genç Werther’in Acıları* romanını okumasından sonra intihar vakalarının arttığını belirtmiştir. Gothe’nin Arap ülkelerinde nasıl karşılandığına baktığımızda burada durum daha da karmaşıktır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi Arapçanın ve İslam’ın Alman yazarlar üzerindeki etkisidir. Nitekim okurların bir kısmı bu etkileşimi araştırmaktadır. İkinci sebep ise Gothe’nin şimdiye kadar yirmiye yakın eserinin farklı kişiler tarafından tercüme edilmiş olmasıdır. Dr. Abduh Abud şöyle demektedir: “Öyle görülüyor ki Gothe’nin eserlerini tercüme eden Arap edebiyatçıların sayısı on sekizden az değildir. Tabii haliyle her birinin kendine ait kültür birikimi, dili, tekniği ve üslubu vardır. Bunun sonucunda bizim

¹⁷ Brunel, vd., *el-Vecîz fi’l-edebi’l-mukârin*, s.80.

¹⁸ Claude Bischof, Bronil, Ruso, *Me’l-edebu’l-mukârin*, s.66.

bildiğimiz bir Goethe on sekiz Goethe oldu. Arap okurlar haklı olarak hangisi gerçek Goethe diye sormaya başladı?”¹⁹

Tercüme metinler ile ilgili tarihi ve istatistiksel araştırmaların zor bir iş olduğunu biliyoruz. Bireysel çabaların yetersiz kalmasından dolayı, bu tercüme araştırmaları işinin kolektif yapılması veya 1972 de Sorbonne’da yapıldığı gibi bir kuruluş tarafından düzenlenmesi gerekmektedir.

Tercüme araştırmaları tarihi ile alımlama (telakki) araştırmaları tarihi, birbirinden ayrı değildir. Çünkü tercüme işi de okuduğunu aktarmak ile ilgilidir. Gadamer’e²⁰ göre karşılaştırmalı edebiyat sadece şekle bağlı zevk işi değildir. Aynı zamanda ortak bir faaliyet olup dünyaya yeni bir ışık verir. Dünyayı ilk defa görüyormuşçasına yeni bir ışıkla ona bakarız. Bunun anlamı şudur: sanat dünyası bizim dünyamızdan ayrı bir şey değildir. Sanatsal bir faaliyetle karşılaştığımızda aslında farklı bir dünya görmüyoruz. Tam aksine kendimizi onda buluyoruz. Böylece kendimizi daha iyi anlayıp, bir başkasıyla bütünleşmiş oluruz. İşte bu da dünyamızın ta kendisidir.²¹

Geçen yüzyılın 60’lı yıllarında Hans Robert tarafından Konstanz Okulunda ortaya atılmış “alımlama” terimi karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarında yeni bir terimdir.²² Ve karşılaştırmalı edebiyatta önemli bir yer kaplamıştır. Çünkü yaratıcılık ile ilgili önemli sorulara cevap bulmuştur. Ve bu faaliyetin uzak tarihine ışık tutmuştur. Hans, her okurun diğer okurlarla ortak hissiyatları olduğu gibi kendine özel hissiyatı olduğuna dikkat çekmiştir. Hans bu faaliyeti açıklayabilmek için felsefede bir anlam ödünç almıştır.²³ Deneyim ufuk’u diye adlandırılan bu mefhumu, şöyle açıklamıştır: (Yani sistematik objektif kurallar sistemidir. Ortaya çıktığı dönem itibariyle üç ana faktörden oluşmaktadır: Bu, faaliyetlerin ait olduğu türden toplumun sahip olduğu tecrübe, önceki faaliyetlerin şekli, konusu ve bilinmesi gereken şeyler, pratik dil ve şiir dili arasındaki paradoks ile hayal âlemi ve gerçeklik âlemi arasındaki paradokstur.)²⁴

Deneyim ufuk’u, önceki okumalardan edinilen güzel tecrübelerin yapılmakta olan okumaya yardımcı olmasıdır.²⁵ Alımlama yöntemi içeren metnin tercüme edilmesini, birkaç aşamada inceleyebiliriz.

Birinci aşama: tercüme edenin ve okurun “deneyim ufuk”u aynı olmadığı için “alımlama”nın bir olması nasıl beklenebilir. Okurun ve tercüme edenin geçmişteki deneyimleri farklı olduğu için aynı “alımlama” olması mümkün değildir. Buna örnek vermek istersek 2000 yılında dünya Nobel Edebiyat Ödülünü almış olan Çinli yazara ait

¹⁹ ‘Abûd el-Edebu’l-mukârin, s. 342.

²⁰ Tam adı Hans-Georg Gadamer olan ve 1900 yılında doğup 2002 yılında ölen Alman düşünür. Hakikat ve Metot gibi yorum bilim alanında çalışmaları vardır.

²¹ Abdulkadir er-Rubâ’î, et-Te’vîl, Dirâse fi âfâki’l-mustalah, Âlemu’l-fikr, Sayı, II, Yıl, 2002, s. 166.

²² Hans Robert Jauss 1921 yılında doğmuş 1997 yılında ölmüştür. Ortaçağ ve modern Fransız edebiyatı ile ilgili çalışmalarıyla dikkat çeken Alman yazar.

²³ Bu terimin Almancası “Erwartungshorizont” İngilizcesi ise “Horizon of expectations” şeklindedir.

²⁴ Brunel, vd., el-Vecîz fi’l-edebi’l-mukârin, s.233.

²⁵ H. R. Jauss, Pour une esthetique de la reception, Paris, Gallimard, 1978, P.49.

Ruh Dağı romanını verebiliriz.²⁶ Söz konusu romanı okuyan bazı Araplar özellikle dünya edebiyatı bölümünde 4. sınıfta olan öğrencilerin görüşlerinin incelenmesi tamamlanmış ve neredeyse yarısının bu romanı okurken zevk almadığı gözlenmiştir. Eğer bu durumu Fransızca tercümesini okumuş bir Fransız'ın durumu ile karşılaştırırsak her iki edebiyat sistemindeki farklılığı ve okurun beklentisini görmüş oluruz. Buna bir de Çinli bir okuru eklersek -ki bu eser Çince yazılmış- bize üç farklı ufuk ve anlayış gösterecektir. Arjantinli Borges²⁷ der ki "bir edebî yapıtı bir diğerinden ayıran şey daha fazla farklı dillerle okunmasıdır."²⁸

Bizim parçayı okuma şeklimiz kendi beklentilerimiz ışığındadır. Ancak değişim geçirirse, beklentiler, bakış açıları ve parçayla ilgili sorulan sorular değişir. Bu da farklı cevapların verilmesine neden olur.

İkinci aşama: Kültür alanında muayyen bir şeyin alımlanması meselesi: Edebiyat alanı herkesin girebileceği açık bir kapı değildir. Edebiyat sahası kendine özel eleme sistemi olan dayanıklı bir merkeze sahiptir. Burada tercüme edilen metnin edebiyat sahasındaki yerini, görevlerinin neler olduğunu ve metinlerde meydana gelecek değişimlerin neler olduğunu sorgulamamız gerekiyor. Antoine Galland *Bin Bir Gece Masalı*nı Fransızcaya tercüme ettiği zaman Fransız Edebiyatı ve Fransa halkı milli sınırlar dışında yeni bir şeyle karşılaşılıyorlardı. Fransız Edebiyatı ve Fransa halkı bunu büyük bir sıcaklıkla karşıladı.²⁹ Bu, Fransızlar için yeni bir durum olmakla beraber, Haçlı savaşlarından bu yana iki tarafın da aşamadığı sınırların meydana getirdiği doğu imajını Fransızların gözünde değiştirmiştir.

Üçüncü aşama: Kültür sahası geniş bir sahadır. Ancak yapılan faaliyet yalnız bir tanedir. Bu alanda araştırma yapan kimse için önemli olan, edebiyat sahasına çıkış tarihleri farklı olsa da, belli bir tercüme ile Arap edebiyatı sahasını, başka sistemlerle karşılaştırmaktır. Tercümenin o toplum tarafından nasıl karşıladığı faaliyetinin anlaşılması için senkronizasyon ve yedekleme işi zorunlu olmuştur. Örneğin XIX. yüzyılın sonlarında Rus romanları farklı Dünya edebiyatları sisteminde nasıl tercüme edilmiş ve farklı sistemlerin aynı tarihlerde aynı tepkiyi verdiklerini tasavvur edebilir miyiz, ve bu durum, sistemlerde önemli değişimleri meydana getirmesinde ne kadar tesirli olmuştur?

Rus romanlarının XIX. ve XX. yüzyıllarında dünyanın farklı bölgelerinde yayıldığı bilinmektedir. Tabii bu romanlarla birlikte tercüme ve Rus toplumunda yaygın olan değerli fikir ve güzel sanatlar da yayıldı. Bugün hiç kimse o tercüme ve aslına uygun olup olmadığını sormuyor. Çünkü araştırmalar, öncelikle bu tercüme ve Rus edebiyatının diğer dünya edebiyatı üzerindeki etkisi olmuş mudur? Başka bir ifade ile Rus edebiyatının ne kadar anlaşıldığı, sorularına yönelmiştir. Bu durum, Rus edebiyatının diğer

²⁶ Gao Xingjian, Cebelu'r-ruh, trc., Gassân es-Seyyid ve Vâil Berekât, Dımaşk, 2001.

²⁷ Tam adı Jorge Luis Borges olan yazar 1899 yılında doğmuş ve 1986 yılında ölmüştür. Öykü ve deneme gibi edebi alanlarda yazdığı gibi şair ve eleştirmendir. http://tr.wikipedia.org/wiki/Jorge_Luis_Borges.

²⁸ Jean Verrier, Tzvetan Todorov, *Mine's-şeklâniyyeti'r-Rusiyye ilâ ahlakiyyâtı't-tarih*, trc., Gassân es-Seyyid, Dımaşk, el-Cemiyetu't-ta'avuniyye lı't-tibâ'a, 2002, s., 126. (Jean Verrier'den naklen).

²⁹ Şerifi, *Elfu leyle ve leyle*, s., 45.

edebiyatlardaki yerini ve öneminin ne olduğunu ortaya koyacağı muhakkaktır. Bahtin³⁰ şöyle der: “kültürel alanda yapılan dış alım, meseleleri kavramada önemli bir faktördür. Ve yabancı bir kültür başka bir kültür ile karşılaşmadan tam manasıyla anlaşılabilir.”³¹

Dördüncü aşama: Tercümeyle karşılaşan toplum birdir. Ancak onu aktaran yazarlar çoktur. Burada “bir”den şahıs değil; çok faktörlü bir edebiyat sistemi kastedilmektedir. Bu çalışma belli bir döneme ait edebî ve düşünsel eğilimleri ve bu eğilimlerin niçin değişip başka yöne kaydığını ortaya çıkarmaktadır. Batınının Arap edebiyatına ve düşüncesine verdiği önemin, süreç içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Batının Yunan felsefesini kollayan Arap felsefesine olan ilgisi, zamanla *Bin Bir Gece Masallarına* ve Maarri’nin *Risâletü’l-ğufrân*’ına ve daha sonra mistisizme kaymıştır. Ayrıca Batı okurlarındaki bu değişim veya genel olarak Batı edebiyatı sisteminde görülen bu değişimin sosyal, siyasî, düşünsel ve ekonomik değişimle birlikte olduğuna inanıyoruz. Yani sanat durup dururken kendini dayatmaz, bilakis toplumun değişen ihtiyaçlarına ve şartlarına göre farklılık gösterir.

Burada işaret edilmesi gereken önemli bir husus daha vardır. Alımlama estetiğine bağlı yapılan araştırmaların tamamlanması ciddi bir okuma yapmak ile mümkündür.³² Özellikle kamuoyu yönelimlerine hükmeden dünya edebiyatında gelişen bazı edebiyat sistemleri nerede, biz neredeyiz. İletişim ve küresel bilgi devrimindeki korkunç gelişim, yeni kültürlerin ortaya çıkması ve farklı kültürlerin öneminin fark edilmesi, bunların hepsi bize tercümeyle önemli bir yerde tutmamızı, tercümeyle şahısların heveslerine bırakmamızı ve kişisel çabalarla bu boşluğun kapatılmayacağını haber vermektedir. Arap edebiyatı sistemi tercüme faaliyetleriyle münasebet içerisinde olup değişmelidir. Çünkü Arap edebiyatının tercümeyle barışık olması sonucunda bazı değişimlere uğraması, bugün, hatta çok daha önceden Arap edebiyat sisteminin dünya edebiyatına açılması ve onlarla beslenmesi gerektiğini göstermektedir. Fakat buna engel olan bir durum vardır. Bu durum, Arap Edebiyatında görülen keşmekeşlik, en önemlisi terimler karmaşası, aynı eserin defalarca tercüme edilmesi ve tercüme ile ilgili koordinasyonun olmamasıdır.

Arapçaya yapılan tercümelemlerde karşılaşılan terimler sorununa değinmeden tercümeden bahsetmek mümkün değildir.³³ Çünkü terminoloji bütün ilimlerin temelini oluşturmaktadır. Bunun anlamı edebiyat eleştirisi, karşılaştırmalı edebiyat gibi farklı

³⁰ Mihail Mihayloviç Bahtin Rus düşünür ve edebiyatçısıdır. 1895 yılında doğmuş ve 1975 yılında ölmüştür. Bazı eserleri Türkçeye de tercüme edilmiştir. Bunlardan biri *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*’dır. Cem Soydemir tarafından tercüme edilmiştir.

³¹ Jean Verrier, Tzvetan Todorov, a.g.e., s., 126.

³² Alımlama estetiği terimi, edebî bir metin içerisinde gizlenmiş olan mesajın anlaşılmasını ifade eder. Bu yöntemle okur, yazarın bilerek veya bilmeyerek metinde bıraktığı boşlukları kendi algısı doğrultusunda doldurur. Latince karşılama, alma vb. anlamalara gelen “recipiere” teriminin Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu, Arapçada “Telakki” terimi ile ifade edilmektedir. Alımlama estetiğine göre okur, aktif ve belirleyici unsurdur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Türkyılmaz vd., **Alımlama Estetiği ve Okur Merkezli Yaklaşımın Eski Edebiyat Eğitime Uygulanması**, Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 29, Sayfa 153-172, 2010.

³³ Geniş bilgi için bkz. **Abdul-Nabi Isstaif, el- Mustalahu’l-edebî fi’s-sekâfeti’l-Arabiyyeti’l-hadise muşkilâtu’d-delâle ve muvâcehetuhâ**, Mecelletu Mecme’i’l-lugati’l-Arabiyye, Dımaşk, Cilt, I, Sayı, 75, s. 111-152.

İlimlerdeki terimleri özenle seçmektir. Zira kastedilen düşüncenin ifade edilebilmesi için bu terimlerin büyük bir dikkat ile seçilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı terim aktarımında veya tercümesinde meydana gelecek bir karışıklık, anlamın kavranmasında oluşacak bozukluğa neden olacaktır. İlimlerin anlaşılması için oluşturulan terminolojiyi anlamadan herhangi bir ilmi anlayamayız. Örnek verecek olursak arabanın her bir parçasını ifade eden farklı isimler vardır. Eğer biz eksik olan bir parçayı almak için parçaların satıldığı yere gidip alacağımız parçanın adını yanlış söylersek ne olur? Büyük bir ihtimalle o parçayı satan şahıs bizi anlamayacak ve biz de aradığımız parçaya ulaşamayacağız. Bugün bilimin her alanda geliştiği bir dünyada yaşıyoruz. Bu bilimlerle birlikte bu bilimlere ait terminoloji de sürekli olarak genişlemektedir. (Her yıl bilim alanına 7300 den fazla terim girmektedir. Bu ortalama günlük yirmi terime tekabül etmektedir. Öyle ki Arap terminoloji sistemi, bilimin her alanında gelişmiş ülkelerin terminoloji sistemini sorgulamaksızın o devletlere ulaşmak, ya da günden güne aralarında meydana gelen farkı kapatmak için o terimleri tercüme etmeye dayanmaktadır. Ve işte biz bu şekilde yeni terimlerin arkasından koşarak nefes nefese kalıyoruz.³⁴

Söylediklerimizden şu sonuca ulaşıyoruz: terimleri tercüme etmek, çevirmenlerin karşısında duran en büyük engeldir. Özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında Arap araştırmaları, klasik edebiyat ve Batı'dan terimleriyle beraber gelen Batı edebiyatı arasında kısır döngü yaşarken, gerçek bir devrim yaşayan edebiyat ve edebiyat eleştirisi ile ilgili olan araştırmalarda bir engel daha büyüydü. Biz de tekrar, terimlerin tercümesine ve anlamlarını kavramaya dönüyoruz. Bunun nedeni de edebiyat eleştirisinin köklerinin başka kültürlerle bağlı olan terimler üzerine kurulmasıdır. Zaten terimlerin kendisi de belli bir düşünce sistemine bağlı olup o sisteme, o kültüre aittir. Başka kültürde bunların karşılığını bulmak oldukça zordur.³⁵

Buna bağlı olarak Arap dünyasının doğusu ve batısının kullandığı terimler arasında, hatta bir ülkenin sınırları içerisinde bile ciddi farklılıklar oluşurken, terminolojinin nasıl oluştuğu sorgulamamız gerekiyor. Bu alanda yüzlerce örnek verebiliriz. Jacques Derrida "differance" kelimesindeki "e" harfi yerine "a" harfini yazmış, onun yaptığı bu değişiklik Fransız okurlarında rahatsızlık yaratmıştır. Tabii bunun Arap okurlarınca daha büyük bir problem olarak algılanması gayet doğaldır. Kazım Cihad³⁶ bu terimi "ihtilaf" kelimesiyle tercüme etmiş³⁷ ve okuyucunun dikkatini çekmek için 'ta' yı parantez içine almıştır. Ancak Kazım Cihad'ın yaptığı gibi, Jacques Derrida'nın terimini onun fikrinden ayrı olarak anlamak zordur. O, bunu ihlaf, irca veya te'cil olarak tercüme etmiştir. Hiçbir asırda okuyucunun zihninde bu anlam oturmuyacaktır. İrca, te'cil, ihlaf anlamını vermek bir yana bazıları hiçbir işaret koymadan söz konusu terimi ihtilaf diye tercüme etmiştir. Fransızcada

³⁴ Yahya Ba'îdîş, **Nahve stratejiye li halli işkâliyyeti'l-mustalah**, Mecelletu'l-mutercim, Cezayir ve Harân, Sayı, III, 2001, s. 42.

³⁵ Abdulhamid el-Âdûnî, **Meşâkilü tercemeti'l-mustalahi'n-nakdi'l-hadis**, Miknâs, Kulliyeti'l-âdâb, 2000, s. 10.

³⁶ 1955 yılında Irakta doğmuş edebi tenkid ve karşılaştırmalı edebiyat alanlarında telif ve tercümeleri olan Iraklı şairdir.

³⁷ Jacques Derrida, **el-Kitâbe ve'l-İhtilâf**, s.31.

bir terimin bizde birçok karşılığı olmuş ve olmaktadır. “Structuralime” terimi, Batı ve Doğu Araplarda ‘Beneviye’, ‘büneyviye’, ‘beneiyye’, ‘terkibiye’ olarak değişik şekillerde tercüme edilmiştir. Aynı şekilde “Poetika” terimi ‘inşaiyye’, ‘fennü’ş-şi’riye’, ‘kadaya’ ‘fennü’l- ibda’î’, ‘ilmü’l-edep’ ‘senaiyyetü’l-edeb’, ‘ibda’ fennü’-nazm ‘nazariyyetü’ş-şi’r’, ‘puetika,’ ,pueyitik şeklinde tercüme edilmiştir.³⁸

Roland Barthes’in³⁹ 60’lı yıllarda “*Introduction a l’analyse structurale du recit*” adıyla yazdığı makalesinin Arapça tercümelemleri bu kaosun yansımalarındandır. Nitekim bu makaleyi tercüme edenler makalenin adında ittifak edememişlerdir. Bu konuda şunları da örnek verebiliriz: Nizâr Sabri’nin 1986 yılında Bağdat’ta basılan *et-Tahlili’l-büneyviye li’lkissati’l-kasire* tercümesi ile Antuvan Ebû Zeyd’in 1988 Beyrut basımı *Medhal ila tahlili es-serd büneyviyyen*’ 2001 Dımaşk basımlı *Medhal ila’ t-tahlili’l-binyevî li’l-mehkiyyât*, vs.

Biz bu tercümelemlerden herhangi birini savunmak istemiyoruz. Fakat okur, farklı başlıklar altındaki makaleyi okumak istediğinde bu araştırmayı nasıl anlamalıdır, sorusunu sormak bize düşer. Eğer araştırmadan bir örnek getirseydik sözü çok uzatmış olurduk

Daha da kötüsü bazı tercümelemler ara dil olarak kullanılan dillerden tercüme edilmiştir. Örneğin “alımlama estetiği” teorisi, Almanca yazılmış fakat en çok Fransızca ve İngilizceden tercüme edilmiştir. Gassan es-Seyyid⁴⁰, “alımlama estetiği” teorisi ile ilgili bütün makaleleri Fransızcadan tercüme etmiş ve *Nazariyyetü’ t-telakki* adını verdiği kitap ile yayınlamıştır. ‘Ufukut’tevakku’ teriminin telakki nazariyesinin en önemli mefhumu olduğu herkesin malumudur. Fransız yazar Fransızcaya “Horizon d’attente” diye tercüme ettikten sonra Arapça’ya “Ufuku’l-intizar” diye tercüme edilmiştir. İşte bu Fransızca terimlerin birebir tercüme edilmesidir. Ancak daha sonra Fransızcadan yapılan tercümelemlerde “Ufuku’ t-tevakku’” terimi kullanılmıştır.

Özetleyecek olursak, alımlama estetiği teorisine bağlı kalarak tercüme etmek olanaksızdır. Ondandır istifade etme beklentisi de azdır. Bundan dolayı tercüme ile ilgili çalışmaların artırılması gerekir. Sorumluluğun ciddiyeti karşısında kişisel çabalar zayıf kalmakta ve maalesef Arap devletleri bu konuda bir strateji belirlemedikleri gibi, günümüz insanları için olmazsa olmaz olan tercüme faaliyetinin gelişmesi için de hiçbir özel çaba sarf etmemektedir. Daha da vahim olan Arap devletlerinin birçoğu buna seyirci olmakla kalmamış, tercüme faaliyetlerini kontrol altında tutarak kişisel çabalara engel olmuştur. Kaldı ki birçok Arap ülkesi tek fikirliliği korumak için birbirleriyle ittifak kurmuşlardır. Ayrıca yayınevlerinin Batı kitaplarının tercümesi için istedikleri yüksek meblağlar, tercüme hareketi için çok kötü sonuçlar doğurmuştur.

³⁸ Bkz. Abdul-Nabi Isstaif, *el-Mustalahu’l-edebî fi’s-sekâfeti’l-Arabiyye*, s. 118-121.

³⁹ 1915 yılında doğmuş ve 1980 yılında ölen Fransız düşünürdür. Göstergebilim ve edebiyat eleştirmenliği alanında birçok eseri vardır. Bunlardan birçoğu Türkçeye tercüme edilmiştir.

⁴⁰ Fransa’nın Strasburg Üniversitesi’nde karşılaştırmalı edebiyat alanında doktorasını yapmış ve Şam Üniversitesi Arap Dili Bölümünde Karşılaştırmalı Edebiyat alanında dersler vermektedir. <http://library.tebyan.net/>

Hiç kimsenin tek başına bu yükü kaldıramayacağını hepimiz pekâlâ biliyoruz. 1985-1987 yılları arasında Arap dünyasında Arap Eğitim ve Kültür Örgütünün birçok eseri yayınlamasına rağmen, resmi kurumların henüz bu sorumluluğu almaya hazır olmadığı görülmektedir. Bununla beraber bu çalışmalar, araştırmacıların faydalanabileceği türden değildir. Zaten bu kurumun faaliyetleri Arap dünyasında tanınmış da değildir.

Bunun içindir ki bütün Arap ülkelerinde kütüphaneleri bulunan bir yükseköğretim kurulunun kurulması gerekmektedir. Bu konuda aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir.

1- Farklı dillerde yayınlanan önemli kitapların seçilmesi ve bu kitapların bir plan dâhilinde Arapçaya tercüme edilmesi. Burada şuna işaret etmemiz gerekiyor: Fransızlar İngilizce yayınlanan kitabı önemine bağlı olarak ya aynı yıl ya da 5 yıl içerisinde Fransızca'ya tercüme ediyorlar. Çoğu zaman kitaplar aynı anda hem İngilizce hem de Fransızca olarak yayımlanıyor.

2-Dünyadaki yayınevleriyle koordinasyon içerisinde olup önemli kitapların Arapçaya tercüme edilmesini sağlamak.

3-Bireysel olarak yapılan tercümelemleri tekrara kaçmaması için denetlemek, eğer tekrar olacağı tespit edilen bir çalışma olursa, bu gayreti başka faydalı alanlara yönlendirmek.

4- Okurlar, tercüme olan kitaplara fazla ilgi duymadıkları için tercüme faaliyetlerinin maddi olarak desteklenmesi, eğer bilginin ve deneyimin gelişmesini sağlıyorsa, yapılan tercümelemlerin yayınlanması için yardımda bulunulması.

5-Devletin diğer kurumlarıyla -üniversiteler gibi- dayanışma içerisinde olması ve çatışmanın yaşanmaması için görev dağılımı yapmalı.

6-Arapça'ya yapılan tercümelemler için bilgi merkezi kurulmalı. Burada şuna işaret ediyoruz; yapılan tercümelemlerin sayısı ve niçin tercüme edildiği bilinmiyor. Bu çalışmalar bize kamuoyunun yönelimlerini, edebî zevkini ve ulaştığı bilgi seviyesini sunabilir.

7- Özellikle edebiyat ve edebiyat eleştirisi alanında farklı ilimlerin terimlerinin tespit edilmesi, bu terimlerin yerleştirilmesi ve özel ya da genel sözlüklerle basılıp yayınlanması gerekiyor.

8- Özellikle farklı iletişim araçları yoluyla bilgiye ulaşmanın hızlandırılmasının sağlanması ve tercüme ile ilgili yapılan denetimlerin azaltılması.

Arap ülkelerinde tercüme ve ilmî faaliyetlerin takip edilmesi, araştırmacılara tercüme yapma konusunda yardımcı olmaktadır. Böyle çalışmalar yerel düzeyde ve küresel anlamda kamuoyu oluşturmak için bir adımdır. Bugün devletlerin yeni çatışma alanı büyük ölçüde kültürdür. Bu nedenle kim kültürünü ve değerlerini yaşatmak istiyorsa, onun kamuoyundan kabul görmesi zorunluluğu vardır.

İletişimin hızlı ve korkunç bir şekilde gelişiminin bir sonucu olarak dünyanın küçük bir köye dönüştüğü bu günde, yaşamını sürdürmek isteyen devletler için gerekli olan, bu

(JOSR) Nisan-2016 Cilt:8 Sayı:1 (15) (s. 550-564) *(JOSR)* April-2016 Volume:8 Issue: 1 (15)

Çalışma alanının ihmal edilmemesidir. Ayrıca Arap resmi kurumları tarafından bu tehlikeye dikkat çekilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

el-‘Abdûnî, Abdulhamid, Meşâkilü Tercemeti’l-Mustalahi’n-Nakdi’l-Hadis, Miknâs, Kulliyeti’l-Âdâb, 2000, s. 10.

‘Abûd, Abduh, vd., el-Edebu’l-mukârin, Câmîiatu Dımaşk, 2000, s.307.

Ba‘îdîş, Yahya, Nahve stratejiyye li halli işkâliyyeti’l-mustalah, Mecelletu’l-mutercim, Cezayir ve Harân, Sayı, III, 2001, s. 42.

Bischof, Claude, Bronil, Ruso, Me’l-edebu’l-mukârin, trc., Gassan es-Seyyid, Dımaşk, Dâru mâcid ‘Alaidin, 1996.

Brunel, Pierre, vd., el-Vecîz fi’l-edebi’l-mukârin, trc., Gassân es-Seyyid, Dımaşk, Matbaatu Zeyd b. Sabit,1999.

Derrida, Jacques, el-Kitâbe ve’l-İhtilâf, trc. Cihad Kazım, ed-Dâru’l-beydâ, Topkal, 1988.

-----, İnfî‘âlât, trc. Aziz Toma, Daru’l-hivâr, Lazkiye, 2005.

Hulpe, Robert, Nazariyyetu’t-telakki, trc., İzzuddin İsmail, en-Nâdi’s-sekâfi’l-edebî, Cidde, 1994.

er-Rubâ‘î, Abdulkadir, et-Te’vîl, Dirâse fi âfâki’l-mustalah, Âlemu’l-fikr, Sayı, II, Yıl, 2002, s. 166.

Isstaif, Abdul-Nabi, el-Mustalahu’l-edebî fi’s-sekâfeti’l-Arabiyyeti’l-hadise muşkilâtu’d-delâle ve muvâcehetuhâ, Mecelletu Mecme‘i’l-lugati’l-Arabiyye, Dımaşk, 2000, Cilt, I, Sayı, 75, s. 111-152.

Jauss, H. R., Pour une esthetique de la reception, Paris, Gallimard,1978, P.49.

Starobinski, Jean, vd., Nezariyyetu’t-telakki, trc., Gassân es-Seyyid, Dımaşk Dâru’l-gad, 2000.

Şerîfî ,Abdulvâhid, Elfu leyle ve leyle ve eseruha fi’r-rivâyeti-Fransiyye fi’l-karni’s-sâmine aşere, Dâru’l-garb, 2001.

Verrier, Jean, Tzvetan Todorov, Mine’s-şeklâniyyeti’r-Rusiyye ilâ ahlakiyyâti’t-tarih, trc., Gassân es-Seyyid, Dımaşk, el-Cemiyyetu’t-ta‘avuniyye li’t-tibâ‘a, 2002

Xingjian, Gao, Cebelu’r-ruh, trc., Gassân es-Seyyid ve Vâil Berekât, Dımaşk, 2001.